

Κάρμα Νιρβαμή, «Εις την Φλωρεντία»

(Ταξιδιωτικές εντυπώσεις του Καζαντζάκη δημοσιευμένες στην εφημερίδα «Νέον Άστρ», 10 Απριλίου 1909)

[= Γιώργος Κατσίμπαλης, «Ο άγνωστος Καζαντζάκης» (Οι πρώτες ταξιδιωτικές εντυπώσεις του), περ. ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ, τόμος 64, τεύχος 748, 1-9-1958, σ. 1290 – 1292]

Φλωρεντία, Μάρτιος 1909.

Ύστερα από το Παρίσι η Φλωρεντία φαίνεται χωριό. Ένα χωριό αλλόκοτο όπου οι άνθρωποι τραγουδούνε, δε μιλούν. Την πρώτη μέρα που έφτασα ρώτησα έναν αμαξηλάτη να μου δείξει κάποιον δρόμο. Ήμαστε απάνω σ' ένα γιοφύρι του Άρνου και με πήρε από το χέρι και μ' έδειχνε τα διάφορα μέρη της Φλωρεντίας και να μου απαγγέλλει ακριβώς με τον τόνο που έχουν οι παράξενοι εκείνοι άνθρωποι που γυρίζουν στους δρόμους με μια κασετίνα μαύρη και με δυο μεγάλους φακούς κι έχουν εκεί μέσα κλεισμένες όλες τις πολιτείες και δίνεις μια πεντάρα και σκύφτεις και τις βλέπεις ενώ αποπάνω σου απαγγέλλουν:

– Εδώ βλέπετε, κύριοι, την Πόλη με τους μιναρέδες ... Εδώ βλέπετε ...

Από τότε τ' αφτιά μου βρίσκονται σε μιαν ηδονικότατη καθημερινή απόλαυση. Στέκομαι κι ακούω τις γυναίκες όταν μιλούν στο δρόμο, τους μπακάληδες όταν βρίζονται, τους ζητιάνους τους αρμονικότατους και τα μικρά κοριτσάκια με τα μεγάλα μάτια που σε περικυκλώνουν ως νιώσουν πως είσαι ξένος και σου λένε πως έχουνε σαράντα οχτώ ώρες να φάνε και σου προσφέρουν ένα κουτάκι σπίρτα ή ένα μάτσο μενεξέδες.

Στένω στην αγορά κουβέντες με τους αμαξάδες – θα 'θελα να τους πω τίποτα να με βρίσουν, να εξεγερθούν εναντίον μου, να φωνάζουν, να θυμώσουν, για ν' απολαύσω πιο βαθιά τον μελωδικότατο τόνο των βλαστημιών των.

Χτες βράδυ στο Πόντε Βέκιο σε μια γωνιά μια γυναίκα νέα ήτανε ακουμπισμένη στο γιοφύρι απάνω από τον Άρνο κι έκλαιε και μιλούσε και παρακαλούσε κάποιο νέον που δίπλα της στεκότανε και της μιλούσε και την έβριζε και την έδωχνε. Ακούμπησα στον τοίχο, στα σκοτεινά, και τους άκουα. Ποτέ δεν θα ξεχάσω την καλλιτεχνική απόλαυση που ένιωσα. Ένα ντουέτο υπέροχο, μελωδικότατο και σότα βότσε. Τα λόγια βγαίνανε γλυκότατα, απαλεμένα από τα δάκρυα κι από την κούραση. Μια χαρά παράξενη με κυρίευσε. Σα να 'βλεπα μιαν ωραίαν εικόνα ή ν' άκουα Σούμαν ή Σεζάρ Φρανκ. Και μόνο σήμερα μου ήρθε στον νου πόσο σκληρά κι ανήθικη ήταν η χθεσινοβραδινή χαρά μου.

Έπειτα η άλλη χαρακτηριστική νότα που χτυπά ευτύς στην αντίληψη του ξένου είναι οι εκκλησίες. Εκκλησίες αναρίθμητες κι όλες γεμάτες ζωγραφίες και κεριά αναμμένα και γυναίκες. Η λατρεία εδώ των Παθών του Χριστού ξεσπά σε μια σειράν ατέλειωτη κι αριστουργηματικήν εικόνων κι αγαλμάτων. Σχεδόν ποτέ δε βλέπεις να ζωγραφίζουν την Ανάσταση του Χριστού ή τας στιγμάς του θριάμβου του. Πάντα ο Θεός του πόνου σταυρωμένος ή πεθαμένος και δίπλα του η Αιωνία Μάνα που κλαίει και οι άγιοι οι εκστατικοί και λιπόσαρκοι. Ξέρω ένα Χριστό κέρινο στην εκκλησία San Marco που κάθε πρωί πηγαίνω και τον βλέπω. Τα μάτια του είναι πάντα υγρά από τα πετρωμένα δάκρυα, το αίμα χύνεται από τ' αγκαθωτό στεφάνι, από τα χέρια, από τα πλευρά. Ποτέ δεν πέρασε πρωί χωρίς να ιδώ γυναίκες χλομές γονατιστές μπροστά του να τον κοιτάζουν και να τον πονούνε. Του 'χανε κρεμάσει γύρω στο λαιμό ένα μακρό περιδέριαιό από κόκκινες καρδιές και στο δάχτυλό του το μικρό λάμπει ένα χρυσό δαχτυλίδι – κάποια αρραβωνιασμένη χλομή θα του 'χει χαρίσει.

Τον κοιτάζω γονατιστός κι εγώ μαζί με τις γυναίκες κι εννοώ πόσο αιώνια είναι η θρησκεία αυτή που δεν θεοποιεί κάτι τι εφήμερο και μερικόν, όπως θα 'ταν κάποια θρησκεία της Χαράς ή της Δυνάμεως, αλλά κάτι τι γενικόν κι αιώνιον ως είναι ο πόνος. Ποτέ δεν είδα μπροστά σε Ανάσταση Χριστού, σε Θεόν θριαμβεύοντα και δυνατόν που να παρέχει ελπίδες ότι μπορεί να βοηθήσει, ποτέ δεν είδα ανθρώπους να γονατίζουνε και να εμπιστεύονται τον καημό τους. Περνούν γρήγορα γρήγορα μπροστά από τέτοια χαρούμενα κονίσματα και τους ρίχνουν ένα βλέμμα γοργό, ωσάν να λένε στον Χριστό που υψώνεται νικητής:

– Εσύ τώρα πού να μας καταδέχεσαι! και τρέχουν βιαστικοί και σωριάζονται μπροστά στους νικημένους και πληγωμένους θεούς – αυτοί μπορούνε μόνο να νιώσουνε και των άλλων το μαρτύριο.

Η τρίτη χαρακτηριστική νότα της Φλωρεντίας –φρικτή αυτή– είναι οι περιηγήτριες Εγγλέζες. Απαίσιες, φριχτές, χωρίς δόντια, χωρίς στήθια, με χοντρά παπούτσια σπορτ, με τον Μπέντεκερ στο χέρι, γυρίζουν όλη μέρα, τεντωμένες στα μουσεία, στις εκκλησίες, στις πλατείες, δεν αφήνουν γωνιά αβεβήλωτη, άγαλμα που να μη το λερώσουν με τα βλέμματά τους τα εμπορικά, τ' ασυγκίνητα, που κοιτάζουν τον Δαβίδ του Μιχαήλ Αγγέλου όπως κοιτάζουν και τον φωνακλά οδηγόν τους που τις τραβά απεδώ κι απεκεί σαν κοπάδι. Γραΐδια αφήνουν τη σόμπα τους και τον ταμπάκο και τα εγγόνια τους και γυρίζουν να δούνε ό,τι ωραίον είναι στον κόσμο, που δυστυχώς τόσο δημόσια και πορνικά αφήνεται προσιτό.

Κοιτάζουν μιαν εικόνα του Τισιανού ή του Φρα Αγγέλικο, βλέπουν τι νούμερο έχει, φυλλομετρούν και το βρίσκουν στον Μπέντεκερ. Αν ο Μπέντεκερ έχει ένα άστρο απάνω από το νούμερο, τούτο σημαίνει ότι η εικόνα είναι πολύ καλή και υψώνουν το κοκαλιάρικο κεφαλάκι τους το καλοχτενισμένο και λένε: «Ω! γιεζ!» και φεύγουν. Αν όμως το νούμερο έχει αποπάνω του δυο άστρα, τούτο σημαίνει ότι είναι αριστούργημα η εικόνα και τότε εκπέμπουν δύο άγρια «γιεζ!» και πάνε και καθίζουν 2 - 2 1/2 λεπτά σε μιαν καρέγλα απέναντι και κοιτάζουν την εικόνα. Έπειτα σηκώνονται και πάνε παρακάτω. Υπάρχει κι άλλο ένα μέσον για να καταλάβουν τ' αριστουργήματα. Μπροστά σε κάθε έξοχην εικόνα υπάρχει πάντα μια πολυθρόνα. Η Εγγλέζα, ως δει την πολυθρόνα, μήτε δεξιά μήτε ζερβά κοιτάζει, τακ, τακ, με το τακούνι της το πελώριο και πάει και καθίζει 2 - 2 1/2 λεπτά, ω γιεζ! γιεζ! και σηκώνεται και πάει παρακάτω.

Δεν υπάρχει φρικωδέστερη πληγή γύρω στις ομορφιές της Τέχνης. Δεν μπορείς να σταθείς, να συμμαζέψεις την ψυχή σου, δεν μπορείς να συγκινηθείς, να κλάψεις κάποτε μπροστά στα πράματα. Γιατί μπροστά και πίσω σου περνοδιαβαίνουν τα τακούνια τα πελώρια και οι άναρθρες κραυγές. Καπέλα ψάθινα και πλακωτά, μάτια γυαλένια ξεβαμμένα μπλε – μπαίνουν ανάμεσα στην ψυχή σου και στη ζωγραφιά.

Ευτυχώς, ο Μπέντεκερ δεν γράφει μερικά πράματα. Δεν γράφει πως οι δύσες του ήλιου εδώ είναι αττικές και μερικά λιγνόκορμα και ντελικάτα κυπαρίσσα που είναι στην αριστερήν όχθη του Άρνου υψώνονται λειτουργικά κάθε βράδυ τυλιγμένα εκστατικά και αυτοκρατορικά με το ηλιόγερμα. Δεν γράφει πως η ψυχή του Μεσαίωνα όλη κάθετα άγρια και αμέρωτη –σαν αϊτός– απάνω στον πύργο της Πιάτσα ντε λα Σινιορία.

Κι ακόμα πιο πολύ, δεν γράφει πως τη νύχτα μέσα σε στενά κι αφώτιστα δρομαλάκια της Φλωρεντίας συναντάς ξάφνου μπροστά σου τον Καίσαρα Βοργία και τον Μπενβενούτο Κελίνι και τους Στρότζι και τους Μποντελμόντι –κι όλους τους σκληρούς και δυνατούς λεβέντες που είχαν το μπράτσο δυνατό και γρήγορο και δεν γνώριζαν αυτοί γυναικίους στεναγμούς και χριστιανικές λιποθυμίες κι αφήνανε τα ίχνη της ακόρεστης κι αρπαχτικής επιθυμίας τους απάνω στη ζωή, όπως αφήνομεν τα ίχνη των δοντιών μας απάνω σ' ένα μήλο. Η ζωή ήτανε γι' αυτούς ένα τόξο δυνατό που τεντώνανε όσο μπορούσαν πιο πολύ, για να φτάσουν όσο μπορούσαν πιο ψηλά. Κι αφού απόλαυσαν βαθιά όλες τις χαρές κι όλους τους πόνους, περάσανε αφήνοντας στους μαραζάρηδες επίγονους τους πύργους στην πλατεία και τ' αψηλά παλάτια και τα λιοντάρια τα πέτρινα και τ' αριστουργήματα της τέχνης. Και με τ' απομεινάρια αυτά φτωχοζούν και καψοπερνούνε τα δημοκρατικίζοντα και σοσιαλίζοντα παιδαρέλια της σήμερον.

Όλη η Φλωρεντία με τα κάστρα τα μεσαιωνικά της και με τ' αγάλματα και με τις αναμνήσεις – είναι ένας ύμνος προς τη Δύναμη, προς τη Φιλοδοξία και τον Ηρωισμόν. Πρέπει να 'ναι κανείς πολύ ταπεινός, για να περνά κάτω απ' όλες αυτές τις φωνές των αθανάτων πεθαμένων και να μη νοήσει μέσα του σαν τρικυμία την αγανάχτηση για τη μετριότητά του και τη λαχτάρα για τα μεγάλα τα έργα.

Κοιτάξετε. Κυριαρχεί σαν Εφιάλτης εδώ και σαν Θεός ο Δάντης. Οι στίχοι του σκαλισμένοι επάνω σε μάρμαρο στολίζουν όλους τους δρόμους. Τ' όνομά του είναι απάνω σ' όλα τα χείλια. Οι καημένοι οι επίγονοι ενθουσιούνε και τα μάτια τους λαμποκοπούνε, σαν ακούσουνε τ' όνομα του Μεγάλου Προγόνου. Στη Santa Croce το κενοτάφιο του μεγαλοπρεπώς υψώνεται με την λακωνική κι επιταχτικήν επιγραφή:

Oncorate l' altissimo poeta!

Κενοτάφια, αγάλματα, στίχοι στους δρόμους, σύλλογοι, διαλέξεις, περιοδικά – όλα για τον Δάντη. Κι έτσι η Φλωρεντία πιο πολύ από τη Ρώμη, ίσως κι από το Μιλάνο, είναι η φιλολογική πρωτεύουσα της Ιταλίας.

Εδώ μόνο μπορεί να νιώσει κανείς πιο πολύ τη μεγάλην αρρώστια που κάθεται απάνω στη φιλολογική ζωή της Ιταλίας. Δεν οδηγείται πλια από την Τιτάνιαν ορμή του Risorgimento και η μεγάλη γενεά του Γαριβάλδι και Ματσίνι πέρασε.

Σήμερον η ενότης της Ιταλίας έγινε, η μέθη και η δημιουργική τρικυμία περάσανε για πάντα – το όνειρον γίνηκε πραγματικότης και επομένως διέψευσε τας ελπίδας. Οι υπέρογκοι φόροι βαρύνουν και φτωχαίνουν τον λαόν. Η ανάγκη διατηρήσεως στρατού και στόλου δυσαναλόγου προς την οικονομικήν κατάστασιν της Ιταλίας καθιστούν κάθε ελίδα ανακουφίσεως αδύνατον.

Η πίστις αφετέρου προς την δυναστείαν ελαττώνεται ή εκλείπει. Μια δυσφορία επικρατεί σ' όλη την Ιταλία. Δυσφορία οικονομική, πολιτική, εθνική – η οποία, ως είναι επόμενο, έχει βαρύν τον αντίχτυπόν της και στη φιλολογία του τόπου.

Δεν είναι ο αληθινός αντιπρόσωπος της ιταλικής φιλολογίας ο Δ' Ανούντσιο. Φύσις εξαιρετική και θαυματουργός, επικαλούμενος όλας τας ηδονάς και τας υστερικές φωνάς του πάθους και τας λεπτεπιλέπτους απολαύσεις της σκληρότητος και της αρρώστιας – δεν βρίσκει καθόλου ηχώ στην ιταλική ψυχή. Εξεγείρει μερικούς νέους που πριν να γνωρίσουν τη ζωή είναι φυσικόν να ζητούν από αυτήν πολύ περισσότερα απ' ό,τι μπορεί να δώσει, αποσπά δια της βίας τον θαυμασμόν απ' όλους για τη μεγαλοπρέπεια τη βερονέζιον του ύψους του, για την γονιμότητα την απaráμιλλή του και τη Μοίρα τη μάγισσα που τον έχει σφραγίσει.

Αληθινοί αντιπρόσωποι της ιταλικής ψυχής είναι άλλοι. Είναι ο Φογκατσάρο διδάσκων ν' αντιστεκόμεθα γαλήνια και να ζητούμε από την γυναίκα όχι τη Σφίγγα την μυστηριώδη και ολεθρίαν, αλλά την απλήν, την τρυφεράν παρηγορήτρα, την σύντροφο την πιστή που μοιράζεται μαζί μας το ψωμί και τα δάκρυα.

Είναι ακόμα ο Γκραφ που γεννήθηκε στην Αθήνα, χωρίς όμως οι Θεοί οι γαλήνιοι της Ελλάδος να 'ρθουν στην κούνια του και να του φέρουν δώρα. Σε στίχους κλασικούς, τελείους την μορφήν σκαλίζει τον αιώνιον πόνον της ανθρωπίνης ψυχής. Τον ίδιον πεσιμισμό, πιο αντάρτη, έχει η Άδα Νέγρη, πιο συμμαζεμένον και ντελικάτον ο Πάσκολι. Τον ίδιον πεσιμισμόν ο Ροβέτα, ο Γιακόζα, ο Ραπιζάρντι.

Η μοίρα της κοινωνικής καχεξίας βαρύνει την ιταλικήν φιλολογίαν, την τόσο γόνιμον και δυνατήν.

Και όλα αυτά –η σημερινή ζωή, τέχνη, κοινωνία– αποτελούν μιαν αντίθεση τόσοσ αποτόμη και θλιβεράν με την άλλη ζωή την περασμένη, που μόνον ένας Έλληνας μπορεί να εννοήσει και να αισθανθεί. Όπως στη Φλωρεντία –την Αθήνα του Μεσαίωνα– έτσι και στην άλλην Αθήνα ζούμε από τ' απομεινάρια των προγόνων και σωριαζόμαστε κάτω από τα μεγάλα ονόματα και κωλοσέρνομεν την ζωήν μας ταπεινήν και ανάξιαν γύρω στους μεγάλους τάφους με τους αθάνατους νεκρούς.

ΚΑΡΜΑ ΝΙΡΒΑΜΗ

[Αντιγραφή - επιμέλεια κειμένου: Βασίλειος Α. Γεώργας]